

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

КУЗЬМІН Д. В.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач
кафедри економіки і управління
(*Конотопський інститут
Сумського державного університету*)

ІВАЩЕНКО М. М.,

кандидат фізико-математичних наук,
старший викладач кафедри електронних
приладів і автоматики
(*Конотопський інститут
Сумського державного університету*)

УДК 620.91

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ПРИВАТНИМИ ДОМОГОСПОДАРСТВАМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано правові засади використання відновлюваних джерел енергії приватними домогосподарствами на території України. Сформульовано думку про перспективність розвитку національного енергетичного законодавства в напрямі сприяння розвитку відновлюваної енергетики у приватних домогосподарствах, що повинно позитивно вплинути на розвиток експлуатації відновлюваної енергетики у приватних домогосподарствах.

Ключові слова: *енергоджерела, використання відновлюваних джерел енергії, альтернативні джерела енергії, відновлювана енергетика, енергетика.*

В статье проанализированы правовые основы пользования возобновляемыми источниками энергии частными домовладениями на территории Украины. Сформулирована мысль о перспективе развития национального энергетического законодательства в направлении содействия развитию возобновляемой энергетике в частных домовладениях.

Ключевые слова: *энергоисточники, использование возобновляемых источников энергии, альтернативные источники энергии, возобновляемая энергетика, энергетика.*

In this paper there were analyzed the legal bases of usage the renewable energy sources у private households in Ukraine. It was refined the thesis about the perspective of the national energetic legislation in way of the private households renewable energetics development promotion that would be positive influenced on the renewable energetics exploitation development in private households.

Key words: *energy sources, renewable energy sources usage, alternative energy sources, renewable energetics, energetics.*

Вступ. Перед національною безпекою України у XXI ст. постають нові загрози, на які уряд країни повинен асиметрично реагувати, мінімізуючи їх наслідки для громадян та держави. Серед ключових загроз національній безпеці є питання необхідного доступу громадян, які є власниками приватних домогосподарств, до споживання електричної енергії. Як один із варіантів відповіді на загрозу енергетичної безпеки країни уявляється перспективним курс, спрямований на заохочення громадян України використовувати відновлювані енергоджерела у своїх приватних домогосподарствах для виробництва електричної енергії. Реформування енергетичної галузі країни роблять перспективними зусилля уряду України, які спрямовані на розвиток виробництва та використання енергії, виробленої з відновлюваних енергоджерел [1], у приватних домогосподарствах. Очевидні перспективи збільшення обсягів використання відновлюваних енергоджерел під час виробництва електричної енергії впливатимуть на фінансову стабільність держави шляхом зменшення витрат, пов'язаних з закупівлею традиційних енергоджерел, сприятимуть захисту навколишнього природного середовища та позитивно вплинуть на доходи власників приватних домогосподарств. За таких умов актуальності набувають питання, пов'язані з правовими засадами використання відновлюваних джерел енергії приватними домогосподарствами на території України.

До питань практики та перспективності використання відновлюваної енергетики зверталися цілий ряд вітчизняних та закордонних дослідників такі, як С.Д. Білоцький, Я.С. Бенедик, А.П. Вершинін, О.Л. Волошин, Г.Д. Джумагельдієва, С.А. Свірко, В.М. Комарницький, М.М. Кузьміна, М.М. Кулик, С.В. Майстро, О.О. Прутська, О.Ю. Федик, М.В. Чіпко та інші автори. До питання використання відновлюваних джерел енергії зверталися такі дослідники, як Е.Ю. Рибнікова, О. Бодак, О.Б. Кишко-Єрлі, однак питання аналізу правових засад використання відновлюваних енергоджерел для виробництва електричної енергії у приватних домогосподарствах є малодослідженою темою у вітчизняній юридичній літературі.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз правових засад експлуатації відновлюваних енергоджерел при виробництві електричної енергії у приватних домогосподарствах на території України.

Результати дослідження. З початком індустріального віку, як влучно зазначав Е. Фромм цілі покоління людей жили вірою у величне чудо, у величну обіцянку безмежного прогресу, заснованого на освоєнні природи, створенні матеріального благополуччя більшості та необмеженої свободи особистості [2, с. 6]. Індустріальний прогрес людства у XX–XXI ст. поставив енергетичну галузь на ключове місце при забезпеченні сталого розвитку економіки країн. Розвиток української економіки з часом стає все більш залежним від енергетичної галузі України. На сучасному етапі розвитку вітчизняної енергетичної галузі стає зрозумілою необхідність при забезпеченні громадян електричною енергією поступово переносити її виробництво від виробника монополіста, який концентрує свої виробничі потужності в одній місцевості, до територіально розосередженого кінцевого споживача власника домогосподарства, зорієнтованого на власне виробництво електричної енергії на власних малопотужних енергоустановках та її споживання у власному господарстві. За такого розвитку енергетичної галузі країни колишній виробник монополіст залишатиме за собою можливість надавати послуги з постачання електричної енергії до об'єктів, що знаходяться у державній власності, об'єктам промисловості та інфраструктури, що його змусить оптимізувати тариф за спожиту електричну енергію для покупців. Впевнені, що такий шлях виступає як прогресивний, адже він змусить виробників електричної енергії покращувати сервіси з надання послуг з енергопостачання, зокрема, для рядових громадян України, що не здійснили монтаж відновлювальних енергоустановок у своїх домогосподарствах у зв'язку з наявністю конкурентоспроможної альтернативи. Динаміка подібного державного курсу повинна бути направлена на розвиток енергетики у приватних домогосподарствах з використанням відновлюваних природних ресурсів може стати одним з ключових напрямків для формування бази з матеріального благополуччя населення країни. Доступність, економічність та екологічна безпека використання відновлюваних джерел енергії вказує на необхідність всебічної підтримки з боку держави розвитку відновлюваної енергетики у приватних

домогосподарствах. Тому, першочерговим кроком для розвитку відновлюваної енергетики України є удосконалення існуючого законодавства та спрощення дозвільної системи для громадян власників приватних домогосподарств, що бажають розпочати виробляти електричну енергію для власних потреб. Загалом, широке використання відновлюваних енергоджерел при виробництві електричної енергії може виступити як один з шляхів подолання глобальних енергетичних та економічних кризових явищ [3]. По суті, Україна може презентувати світовій спільноті свій унікальний шлях розвитку енергетичної стратегії та нову економічну модель виходу країни з кризи на його базі.

Насамперед слід з'ясувати зміст терміну «відновлювані джерела енергії». Найчастіше типовими теоретичними визначеннями змісту поняття зазначаються підходи, де відновлювані джерела енергії – це джерела постійних або періодичних потоків енергії у навколишньому середовищі, які функціонують без участі людини [4, с. 9]. Процес виробництва енергії з відновлюваних джерел характеризується як невичерпний а процес їх використання не змінює енергетичний баланс планети [4, С. 7]. А.П. Шот вказує на принцип у сфері відновлюваної енергії, який передбачає, що її джерело відтворюється постійно (періодично), а це означає, що джерело енергії не зникає, а процес її виробництва є постійним [5, с. 22]. Підтримуючи вищезазначені позиції, вважаємо, що під терміном «відновлювані джерела енергії» необхідно розуміти сукупність постійно або періодично тривалих природних процесів і явищ, за допомогою яких людство отримує можливість виробляти електричну енергію.

На сьогодні у законодавстві України наявні декілька термінів, які можуть виступати як синоніми відносно терміну «відновлювані джерела енергії». Так, хронологічно першим, на законодавчому рівні, було введене в правове поле України поняття «нетрадиційні та поновлювані джерела енергії» згідно Закону України «Про енергозбереження». До нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії законодавець відніс джерела, що постійно існують або періодично з'являються в навколишньому природному середовищі у вигляді потоків енергії Сонця, вітру, тепла Землі, енергії морів, океанів, річок, біомаси [6]. У подальшому законодавець на підставі Закону України «Про альтернативні джерела енергії» ввів поняття альтернативних джерел енергії. Автори словника-довідника «Екологія – охорона природи» на основі вищезгаданого поняття характеризували термін енергетика альтернативна, як отримання енергії не з традиційних її джерел (вугілля, нафта, сланці, газ), а від Сонця, з геотермальних джерел шляхом використання різниці температур, вітру чи іншим шляхом [7, с.148]. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» визначає комплексний перелік альтернативних (відновлюваних) джерел енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів [8].

Наявність різних підходів у законодавстві та науковій літературі призвели, як відмічає Е.Ю. Рибнікова, до розбіжностей у співвідношенні термінів (таких як: «поновлювані», «відновлювані», «нетрадиційні», «альтернативні» джерела енергії) [9, с. 61], класифікація яких на сьогодні не має чіткого нормативного визначення й узгодженої думки фахівців [10, с. 61]. Вважаємо, що відносно енергетичної галузі України найбільш точно підходить термін «відновлювані джерела енергії». Більшість інших термінів, які використовуються в науковій літературі, зазвичай є тотожними поняттю «відновлювані джерела енергії» у зв'язку з наявністю відновлюваного потенціалу у зазначених енергоджерел.

На нашу думку доречним буде виділити дві ключові групи при класифікації джерел енергії, які пропонуємо поділити за способом видобування з них електричної енергії та технічними особливостями експлуатації енергоустановок, виділивши:

- джерела енергії, що мають ринкову вартість (комерційні);
- джерела енергії, що не мають ринкової вартості (некомерційні).

Перша група передбачає процедуру набуття права власності на джерела енергії для функціонування енергоустановки. Дана група передбачає, що перед виготовленням з

енергетичних джерел електричної енергії здійснюються господарські операції з купівлі-продажу даних джерел енергії, що, як вважає С.А. Свірков, автоматично передбачає набуття права власності на вказаний об'єкт прав [11, с. 1248] зі сторони покупця. До комерційних джерел енергії віднесемо переважно традиційні енергоносії: природний газ, нафта, вугілля та інше.

Друга група некомерційних (відновлюваних) джерел енергії передбачає, що вони мають природне походження, які виключаються з природи і слугують для виробництва електричної енергії, яка і стає об'єктом права власності, а соціальні відносини, які виникають під час цього процесу і регулює право. Як влучно відмітила О.Б. Кишко-Єрпі, компоненти природного походження, виключені з кругообігу природи і залучені до соціальних умов, стають, як правило, матеріальними цінностями – об'єктами права власності [12, с. 252]. До некомерційних (відновлюваних) джерел енергії віднесемо переважно відновлювані енергоносії: енергію вітру, енергію сонця та інше.

Наявність відновлюваних джерел енергії, необмежений доступ до них фізичних осіб приватної форми власності і виробництво на їх основі власниками приватних домогосподарств електричної енергії потребує правового регулювання з боку держави. В Україні споживання відновлюваних енергоджерел для виробництва та розподілу електричної енергії громадянами є різновидом конкретних соціальних відносин. На соціальні відносини, які виникають в сфері використання відновлюваних джерел енергії, здійснюється вплив з боку держави, який, як відмічає О.Ф. Скакун, має цілеспрямований характер – направлений на задоволення законних інтересів суб'єктів права [13, с. 22] з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави [14, с. 40].

Правове регулювання суспільних відносин у сфері відновлюваних джерел для виробництва електричної енергії здійснюється через систему нормативно-правових актів, що розраховані на багаторазове застосування і поширюються на певне коло осіб при наявності передбачених ними обставин. Вони характеризуються, як відмічав С.С. Алексєєв, певною внутрішньою структурою, в якій кожен нормативно правовий акт займає певне місце [15, с. 72-73].

Основоположне місце серед нормативно-правових актів політико-правового характеру, що визначають основи державної політики та здійснюють вплив на сферу, пов'язану з регулюванням права доступу до відновлюваних джерел енергії і вироблення з них електричної енергії, займає Конституція України. Вона у вказаній системі визначається верховенством та має найвищу юридичну силу прямої дії і застосовується на всій території країни.

На території України встановлено статтею 3 Конституції України, що до найвищих соціальних цінностей віднесена людина, її життя і здоров'я честь і гідність, недоторканність і безпека [16]. Вищезазначена стаття визначає правовий статус людини і громадянина, який складається з сукупності прав, законних інтересів та обов'язків особи, гарантій їх здійснення і захисту [17, с. 132]. Держава забезпечує права громадян на безпеку їхнього життя та здоров'я, шляхом правового регулювання, метою якого є безпечна експлуатація енергоустановок усіх типів, що виробляють електричну енергію з відновлюваних джерел. В основу Конституції України покладені принципи гуманізму та соціальної спрямованості (до яких можна віднести і забезпечення достойного життя громадян через право доступу до безпечної електричної енергії, яку виробляють з відновлюваних джерел енергії), що виступає, як одна з основних функцій держави. Виробництво електричної енергії з відновлюваних джерел надає доступ до дешевої відновлюваної енергетики, що веде до збільшення рівню доходів людей згідно взятих українською стороною зобов'язань на підставі статті 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права по забезпеченню прав громадян на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг і житло і на неухильне поліпшення умов життя [18]. Дані зобов'язання ефективно пов'язуються із використанням технологій по генерації енергії з відновлюваних джерел та модернізація енергоефективності житла. Сучасний етап технологічного розвитку дозволяє почати монтаж компактних за розміром енергоустановок не тільки у приватних домогосподарствах, які

мають прибудинкову територію а і у багатоповерхові будівлі. Зарубіжний досвід технічного розвитку відновлюваної енергетики свідчить, що цілий ряд західноєвропейських країн розгортають та реалізують програми з будівництва соціального житла, будівництво якого передбачено вже з обов'язковим монтажем відновлювальних енергоустановок [19, с. 110].

Вочевидь, для України необхідно удосконалення енергетичного законодавства, що буде направлене на регулювання програмних заходів та їх втілення по будівництву дешевого соціального житла, які мають доступ до споживання дешевої електричної енергії виробленої з відновлювальних джерел енергії. Аналізуючи сучасні проблеми створення об'єктів відновлюваної енергетики, М.М. Кузьміна пропонує впроваджувати об'єкти «зеленої» енергетики в інфраструктуру міста, наприклад розташувати на дахах об'єкти малої енергетики (сонячні панелі, вітряки), зробивши пріоритетними механізм запровадження об'єктів відновлюваної енергетики в місті, наприклад, внести ці об'єкти у список таких, для яких не потрібні містобудівельні дозволи [20, с. 110].

Серед шляхів з поліпшення умов життя громадян виділяються напрямки не тільки по зменшенню витрат на тарифи за використану електричну енергію, а й вирішення питання охорони навколишнього природного середовища згідно статті. 50 Конституції України та Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [21], адже частина джерел енергетики альтернативної має високу екосумісність порівняно з традиційною енергетикою [7, с. 110]. У зв'язку з цим українська сторона взяла курс, пов'язаний з пріоритетністю широкого використання відновлюваних видів енергії на своїй території, передбачених ст. 2 Кіотського Протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату [22].

Безпосередньо щодо використання відновлюваних джерел енергії, статтю 13 Конституції України встановлено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Конституція встановлює перелік природних ресурсів на території України які можливо використовувати при виробництві електричної енергії. У подальшому право Українського народу на володіння, користування і розпорядження природними ресурсами (у тому числі й право на користування відновлюваними джерелами енергії) відобразилося у ст. 1 Закону України «Про власність», ст. 4 Кодексу України «Про надра», ст. 6 Водного кодексу України, ст. 7 Лісного кодексу України. Громадяни України мають право, закріплене Конституцією України, на користування природними об'єктами права власності народу згідно правил, встановлених законом. Від імені Українського народу права користування природними ресурсами здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування. У зв'язку з цим, до компетенції органів державної влади та органів місцевого самоврядування віднесені обов'язки, пов'язані з регулюванням суспільних відносин у сфері загального та спеціального користування природними ресурсами громадянами України. Загальне користування природними ресурсами реалізується фізичними особами (власниками приватних домогосподарств) з метою задоволення життєво необхідних потреб громадян, [23, с. 53], які, зокрема, пов'язані з наданим правом громадянам України на експлуатацію відновлюваних енергоджерел із метою задоволення власних потреб. Під спеціальним користуванням природними ресурсами, як відмічає О. Кишко-Єрлі розуміється право на користування юридичними особами (господарючими суб'єктами), як правило, з метою товарного виробництва енергії та/або біопалива [24, с. 159] на підставі отриманих спеціальних дозволів (ліцензій), видача яких здійснюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП).

Особливе місце в системі нормативно-правових актів політико-правового характеру, що визначають основи подальшого розвитку державної політики та здійснюють вплив на формування цільових завдань з реформування енергетичної галузі, займає Стратегія сталого розвитку «Україна-2020». Метою Стратегії є наближення України до європейських стандартів життя. У зв'язку з цим пропонується розвиток країни за чотирма перспективними

векторами модернізації національної держави. Вектор розвитку передбачає необхідність сталого розвитку, вираженого у підвищенні стандартів життя, спираючись на передові інновації. Вектор безпеки полягає у забезпеченні безпеки держави, бізнесу та громадян. Вектор відповідальності забезпечує гарантії доступу громадян до послуг у державному та приватному секторах. Вектор гордості передбачає створення належних умов життя і праці. Для реалізації вищезазначених векторів автори Стратегії пропонують Дорожню карту, в якій до першочергових пріоритетів віднесена необхідність проведення реформи енергетики та впровадження програми енергоефективності. З метою досягнення цілей реформування енергетичної галузі, Стратегія передбачає виконання наступних завдань: реалізацію проєктів з використання альтернативних джерел енергії; лібералізацію енергетичного ринку та перехід на нову модель його функціонування; повна реформа системи ціно- та тарифоутворення на енергію; перегляд механізму формування балансу енергоресурсів; модернізація інфраструктури енергетичного комплексу [25].

У рамках проведення реформи енергетичної галузі країни була прийнята Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». Стратегія визначила основні проблемні місця української економіки. Було зазначено про застаріле стереотипне мислення в межах української держави та суспільства, яке діє за інерцією стереотипів наявності надлишку традиційних енергоресурсів. Було визнано недосконалість енергетичної стратегії країни, наголосивши на відсутності стимулювання та ефективного використання енергоджерел. У зв'язку з цим автори Стратегії наголошують на необхідності сталого енергозабезпечення за прийнятними цінами, для чого перспективними вважаються регулятивні методи державного управління, які повинні реагувати на виклики, що загрожують розвитку енергетичного сектору країни. Серед основних напрямків розвитку енергетики в Україні Стратегія передбачає наступні принципи: забезпечення сталого розвитку української економіки; прозорість державного регулювання енергетичного сектору; недискримінаційність ціноутворення, гарантія доступу до ринків та мереж; сприяння конкуренції, незалежність регуляторів енергетичних ринків, захист споживачів від прояву монополізму, регулювання діяльності природних монополій; пріоритетність інноваційного технологічного розвитку. Стосовно відновлюваної енергетики Стратегія вважає перспективними дії, пов'язані зі зниженням енергоємності економіки та диверсифікацією джерел і шляхів постачання енергоресурсів. Україна визначила, що для власних потреб необхідні різноманітні джерела енергії, у тому числі й збільшення частки відновлюваної енергетики до 20 % у валовому кінцевому енергоспоживанні. Стратегія вказує на перспективність зростання виробництва електроенергії на базі відновлюваних джерел енергії на основі твердої біомаси і біогазу та енергії сонця та вітру [26]. Наведене дозволяє стверджувати, що діюча Енергетична стратегія України вказує на перспективу розвитку для українського суспільства відновлюваної енергетики, при цьому енергетичний сектор української економіки повинен перетворитися з дотаційного та проблемного на прибутковий та конкурентоспроможний сектор національної економіки.

Правовому регулюванню виробництва електричної енергії з відновлюваних джерел господарюючими суб'єктами присвячено низку нормативно-правових актів. Ключове місце серед них займає Закон України «Про електроенергетику». Закон регулює суспільні відносини, що виникають при виробництві, розподілі, постачанні та користуванні електричною енергією, у тому числі й виробленою з відновлюваних джерел енергії. Статтею 5 Закону України «Про електроенергетику» визначені принципи державного регулювання, серед яких щодо відновлюваної енергетики зазначений державно-політичний курс на сприяння розвитку альтернативної енергетики як екологічно чистої і безпаливної підгалузі енергетики.

Законодавець, розуміючи перспективність розвитку в Україні відновлюваної енергетики різними суб'єктами господарських відносин, у ст. 6 Закону визначив право власності на об'єкти в сфері електроенергетики. Законом встановлено, що об'єкти електроенергетики можуть перебувати у різних формах власності. У зв'язку з чим власники приватних домогосподарств отримали право на приватних енергоустановках займатися виробництвом елек-

тричної енергії з відновлюваних енергоджерел та подальшим її споживання вже як об'єктів приватної власності.

За державою, згідно Закону України «Про електроенергетику», залишилося право державного управління та нагляду при забезпеченні безпеки робіт при експлуатації енергетичного обладнання; забезпечення раціонального використання енергії; додержання єдиних державних норм, правил і стандартів усіма суб'єктами відносин, пов'язаних з виробництвом і використанням енергії; підвищення екологічної безпеки об'єктів електроенергетики; захист прав та інтересів споживачів енергії [27].

Регулювання суспільних відносин у сфері відновлюваних джерел енергії є предметом регулювання Закону України «Про альтернативні джерела енергії» [8]. У статті 3 Закону встановлені основні засади державної політики у сфері альтернативних джерел енергії. Законом визначений перспективний напрямок збільшення обсягів виробництва енергії з відновлювальних енергоджерел. Важливе значення в Законі України «Про альтернативні джерела енергії» отримали й питання екологічної безпеки за рахунок зменшення шкідливого впливу на довкілля та додержання безпеки для здоров'я громадян країни при передачі, транспортуванні, постачанні, зберіганні та споживанні відновлюваної енергетики. Значну увагу Закон приділяє вимогам стандартизації у сфері відновлюваної енергетики, метою якої є захист життя та використання якісного обладнання, додержання санітарно-гігієнічних вимог, популяризація відновлюваної енергетики та впровадження науково-технічних досягнень при експлуатації відновлюваних джерел енергії. На підставі ст. 9 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», з боку держави передбачено стимулювання виробництва та споживання відновлюваних джерел енергії шляхом створення сприятливих умов для спорудження інфраструктурних об'єктів та застосування економічних важелів і стимулів для розширення використання альтернативних джерел енергії.

Законом України «Про альтернативні джерела енергії» для суб'єктів (фізичних осіб та юридичних осіб усіх форм власності), зайнятих в експлуатації відновлюваних джерел енергії, були закріплені обов'язки, які діють у встановленому законодавством порядку для забезпечення суспільних інтересів з урахуванням особливостей технічної експлуатації енергоустановок. Згадані обов'язки містяться у статтях 10–13 Закону України «Про альтернативні джерела енергії». Стаття 10 Закону зобов'язує під час будівництва об'єктів, пов'язаних із виробництвом електричної енергії з відновлюваних джерел, враховувати природні умови оточуючого середовища; наявність атмосферних умов, водних ресурсів, геотермальних джерел та періодичність природних циклів. Законодавець у статтях 11–13 Закону закріпив зобов'язання виробників електричної енергії дотримуватися ряду умов щодо використання альтернативних джерел енергії. Ключовими умовами для експлуатації відновлюваної енергетики є: додержання норм, правил і стандартів для забезпечення безпеки при проектуванні, будівництві, введення в експлуатацію та експлуатацію об'єктів галузі; дотримання технічних вимог щодо виробництва, акумулювання, передачі, постачання та споживання енергії; протиаварійний захист та дотримання умов екологічної безпеки; здійснення державного нагляду за режимом споживання енергії.

Держава, розуміючи перспективність шляху, що направлений на раціональне та економічне використання енергетичних ресурсів країни, приймає Закон України «Про енергозбереження» [28]. У контексті енергозбереження вважаємо доцільним зазначити про думку С.С. Селіверстова, у якій підхід по включенню до числа енергетичних ресурсів енергозбереження не зайвий логіки, адже зкономлена енергія та ж сама енергія отримана в результаті вживання заходів по зменшенню рівня енергозбереження і є похідною виключно техногенних факторів та діяльності людини [29, с. 52–53].

Статтею 3 Закону «Про енергозбереження» визначені ключові принципи державної політики у сфері енергозбереження. Ключовим є принцип, направлений на створення державними органами економічних і правових умов заінтересованості в енергозбереженні, у тому числі і серед фізичних осіб. Закон наголошує на необхідності широкого впровадження новітніх енергозберігаючих технологій у поєднанні з реалізацією енергетичної програми України та обов'язковим дотриманням екологічних вимог.

Суб'єктами правового регулювання у сфері енергозбереження, згідно статті 5 Закону України «Про енергозбереження», є юридичні та фізичні особи, діяльність котрих пов'язана з наступним: видобування, переробка, транспортування, виробництво, зберігання та використання електричної енергії, інших ресурсів природного чи штучного походження при використанні паливно-енергетичних ресурсів; роботи, пов'язані з розвитком і використанням нетрадиційних поновлюваних джерел енергії (науково-дослідні, проектно-конструкторські, експертні, спеціалізовані, монтажні, налагоджувальні, ремонтні, інформаційні та управлінські).

Законом передбачається, що сталий розвиток ринкових відносин на території України невід'ємно пов'язаний з інтенсифікацією та розширенням процесів енергозбереження (у тому числі і серед фізичних осіб, власників приватних домогосподарств) і поступове збільшення ролі використання енергетичних ресурсів. Зазначимо, що власник приватного домогосподарства, який виробляє електричну енергію з відновлюваних енергоджерел, бере курс на підтримку напрямку по заохоченню з боку держави по збільшенню кількості виробленої електричної енергії на території України. У рамках згаданого економічного курсу держава у декларативній формі передбачає цілий ряд заходів для фізичних осіб, яким вказані субсидії, дотації, податкові і кредитні пільги. Згідно статті 16 Закону України «Про енергозбереження», держава бере на себе зобов'язання по стимулюванню енергозбереження шляхом пріоритетного кредитування заходів щодо забезпечення раціонального використання нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії. Для реалізації заходів державної підтримки проектів, пов'язаних з енергозбереженням, згідно статті 13 Закону України «Про енергозбереження» передбачено створення та функціонування Державного фонду енергозбереження. Згідно з Указом Президента України від 13 квітня 2011 року № 462/2011 «Про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України», встановлено таку назву установи, як Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України [30].

Кабінет Міністрів України Постановою № 676 від 26 листопада 2014 року затвердив Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, який фактично виконує функції зазначеного в Законі України «Про енергозбереження» Державного фонду енергозбереження [31].

Положення у статтях 1, 3 зазначає, що Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності) є центральним органом виконавчої влади до основних завдань якого віднесено наступне: 1) реалізація державної політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива; 2) забезпечення збільшення частки відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива в енергетичному балансі України; 3) надання адміністративних послуг у відповідній сфері. Прикладом успішного заохочувального заходу стала розроблена та впроваджена в дію з жовтня 2014 року Урядова програма «теплих кредитів» від Держенергоефективності по підтримці фізичних осіб (35% суми кредиту (але не більше 14 тисяч гривень) на придбання енергоефективного обладнання/матеріалів для фізичних осіб - власників приватних будинків [32]. Для власників приватних домогосподарств кредитна програма надавала перевагу переважно галузі систем електричного сонячного теплопостачання та/або гарячого водопостачання (геліосистеми) [33].

Становлення вітчизняного законодавства, яке регулює відносини в галузі відновлюваної енергетики відбувалося при наявності тенденції розуміння необхідності доступу до технологій, устаткування, механізмів та матеріалів необхідних для розвитку енергетики з відновлюваних джерел енергії у приватних домогосподарствах. Серед основних заходів з боку держави по заохоченню використання альтернативних джерел енергії в Україні Е.Ю. Рибнікова слушно виділяє запровадження державою «зеленого» тарифу, відсутність необхідності сплачувати екологічний податок, податкових та митних пільг [34, с. 64]. Узагальнюючи аналіз українського законодавства, є можливість стверджувати, що відновлювані енергоджерела, які використовуються для виробництва електричної енергії, розглядаються як об'єкти правового регулювання. На думку С. Майстро та О. Волошина об'єктами державного регулювання розвитку альтернативної енергетики, необхідно вважати: сферу альтернативних

джерел енергії – галузь діяльності, що пов’язана з використанням альтернативних джерел енергії для виробництва, постачання, транспортування, зберігання, передачі та споживання енергії [35, с. 37]. Оцінюючи у цілому особливості правового регулювання експлуатації джерел відновлювальної енергетики в Україні, відмітимо очевидні перспективи розвитку відновлювальної енергетики, тому український уряд на рівні прийняття нормативно-правових актів забезпечив підтримку розвитку відновлювальної енергетики. Проте, державна політика України у сфері розвитку відновлювальної енергетики серед приватних домогосподарств сьогодні має декларативний характер [36, с. 124], оскільки нормативно-правовими актами України не передбачений механізм їх реалізації [37, с. 124]. Як зазначає Я. Бенедик, для держав використання відновлюваних джерел енергії має подвійне значення: вони одночасно представляють собою бар’єр, через який складно переступити, а також руку допомоги, що надає можливість перейти в якісно нове майбутнє [38, с. 209]. Проте перехід до перспективи майбутнього не можливий без створення нових правових норм. Зокрема, використання відновлюваних енергоджерел власниками приватних домогосподарств формує суспільну потребу по розробці базового Закону з питань експлуатації відновлюваних джерел енергії, спрямованого на законодавче закріплення основних принципів та методів державного регулювання у цій сфері.

Водночас роль органів державного управління в галузі розвитку правового регулювання енергетики є центральною [39, с. 1]. Тому державна політика при експлуатації природних ресурсів повинна бути багатогальною, тобто орієнтованою на комплексне і повне використання відновлюваних джерел енергії і слабким порушенням природних процесів, які забезпечують сталість природокористування [7, с. 1]. У зв’язку з цим для суб’єктів, які виробляють електричну енергію у приватних домогосподарствах із відновлювальних енергоджерел, все очевиднішою стає перспектива розвитку законодавства України орієнтуватися на програмно-цільовий метод у цій галузі господарювання. Реалізація цього методу повинна спиратися на державну підтримку відновлюваної енергетики з урахуванням особливостей регіонів України. Розроблення загальнодержавних, галузевих та місцевих цільових програм та активне залучення органів місцевого самоврядування для розробки підзаконних актів сприятимуть зростанню виробництва електричної енергії з відновлюваних енергоджерел безпосередньо на місцях. При цьому уявляється, що показником ефективності таких програм має стати наявність сталої тенденції по зростанню обсягів виробництва та споживання електричної енергії з відновлюваних енергоджерел.

Висновки. Отже, вважаємо, що розвиток вітчизняного енергетичного законодавства України повинен проходити з врахуванням необхідності проведення курсу направлено на зменшення ролі у енергетичному балансі країни монополістів постачальників енергії виробленої з традиційних джерел енергії та поступове збільшення ролі суб’єктів, які будуть задіяні у виробленій електричній енергії з відновлюваних джерел енергії. Перспективним у цьому напрямі є розвиток малозатратної відновлюваної енергетики серед власників приватних домогосподарств. На сучасному етапі розвитку держави правові засади експлуатації відновлюваних енергоджерел в Україні визначаються складною і розгалуженою системою нормативно-правових актів, в яких містяться норми, що регулюють діяльність в цій сфері. Незважаючи на це, державна політика у сфері відновлювальної енергетики має декларативний характер. У зв’язку з чим не спостерігається активне зростання обсягів виробництва електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії. Тому, прийняття комплексного нормативно-правового акту, яким будуть врегульовані питання безпеки, монтажу та функціонування перетворювачів електричної енергії з відновлюваних енергоджерел, може здійснити ключовий вплив на розвиток приватних домогосподарств.

Список використаних джерел:

1. Kurbatova T., Sotnyk I., Khlyap H. Economical mechanisms for renewable energy simulation in Ukraine. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 2014. № 31. P. 486–491.
2. Фромм Э. *Иметь или быть?* Москва : АСТ, 2018, 320 с.

3. Numerical simulation of SnS-based solar cells / M.M. Ivashchenko, A.S. Opanasyuk, I.P. Buryk, D.V. Kuzmin // *Journal of Nano- and Electronic Physics*. 2018. V. 10 (3) P. 03004-1.
4. Дудюк Д.Л., Мазепа С.С., Гнатишин Я.М. Нетрадиційна енергетика: основи теорії та задачі. Львів : Магнолія 2006, 2008. 188 с.
5. Шот А.П. Світові тенденції та перспективи розвитку нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. № 6. С. 220–226.
6. Про енергозбереження: Закон України від 23.07.1994 р. № 74/94-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/74/94-вр>.
7. Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія. Охорона природи: Словник-довідник. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2002. 550 с.
8. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555-15>
9. Рибнікова Е.Ю. Поняття нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії за законодавством України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 60–63.
10. Рабінович М.Д. Альтернативна енергетика: проблеми класифікації та положення Кіотського протоколу. *Проблеми загальної енергетики*. 2003. № 9. С. 29-31.
11. Свирков С.А. К вопросу о праве собственности на электроэнергию. *LEX RUSSICA, НАУЧНЫЕ ТРУДЫ МГЮА*. 2012. № 6. С. 1248-1263.
12. Кишко-Єрлі О.Б. Інститут правового регулювання використання відновлюваних джерел енергії природо ресурсного права України. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 251-254.
13. Скакун О.Ф. Теория государства и права. Харьков: Консум, 2000. 704 с.
14. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемчушенка. К.: Українська енциклопедія, 1998–2004. Т. 5. 2003. 736 с.
15. Алексеев С.С. Общетеоретические принципы исследования структуры права. *Советское государство и право*. 1971. № 3. С. 18-22.
16. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
17. Колодій А.М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні. К.: Юрінком Інтер, 2004. 336 с.
18. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН: затв. Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 № 2148-VIII / Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042
19. Annie McCabe, Dorina Pojani, Anthony Broese van Groenou Social housing and renewable energy: Community energy in supporting role. *Energy Research & Social Science*. 2018. № 38. P. 110-113.
20. Кузьміна М.М. Проблеми створення об'єктів відновлювальної енергетики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 115-118.
21. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.2016 р. № 1264-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
22. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату: ратифіковано Законом № 1430-IV від 04.02.2004 / Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_801
23. Опришко В. Ф. Коментар до Конституції України. Київ, 1996. 376 с.
24. Кишко-Єрлі О. Право користування відновлюваними джерелами енергії. *Право України*. 2011. № 2. С. 156-160.
25. Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020»: затв. Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
26. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від

18.08.2017 № 605-р / Міністерство енергетики та вугільної промисловості України URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245234085

27. Про електроенергетику : Закон України від 16.10.1997 р. № 575/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80>).

28. Про енергозбереження : Закон України від 01.07.1994 № 74/94-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/94-вр>.

29. Селиверстов С.С. К вопросу о понятии энергетического права. Энергетика и право. 2008. № 1(10). С. 52–58.

30. Історія Агенства [Електронний ресурс] / Держенергоефективності. URL.: <http://saee.gov.ua/uk/about/history>.

31. Про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України : Положення затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 676 / Міністерство енергетики та вугільної промисловості України URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245234085.

32. Державна підтримка енергозбереження [Електронний ресурс] / Держенергоефективності. URL.: <http://saee.gov.ua/uk/consumers/derzh-pidtrymka-energozabespechenya>.

33. Урядова програма «теплих» кредитів у 2017 році: хто і яким чином може отримати компенсацію [Електронний ресурс] / Voltar. URL.: <https://volar.com.ua/news/uriadova-programa-teplih-kreditiv-u-2017.html>

34. Рибнікова Е.Ю. Економіко-правовий механізм стимулювання виробництва та використання альтернативної енергії в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 62–65.

35. Майстро, О.Волошин Механізм державного регулювання розвитку альтернативної енергетики: теоретичні підходи до визначення та змісту. *Ефективність державного управління. Збірник наукових праць*. 2015. № 43. С. 36–43.

36. Кузьміна М.М. Систематизація законодавства у сфері відновлювальної енергетики. *Економічна теорія та право*. 2016. № 2. С. 122–132.

37. Семчик В.І., Ващенко Ю.В., Дідик В.Г. Правове регулювання сфери енергетики, включаючи ядерну, в Європейському Союзі та в Україні. Київ : ТОВ Ніка-Прінт, 2006. 640 с.

38. Бенедик Я.С. Роль мягкого права в регулировании международных отношений в сфере возобновляемой энергетики. *Национальный юридический журнал: Теория и практика*. 2014. № 9. С. 205–209.

39. Raphael J. Heffron, Kim Talus The evolution of energy law and energy jurisprudence: Insights for energy analysts and researchers. *Energy Research & Social Science*. 2016. № 19. P. 1–10.

